
ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

УДК 336.276

СУТНІСНО-СТРУКТУРНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

*М.І.Макаренко, д-р екон. наук, професор;
В.Ю. Дудченко, викладач
Українська академія банківської справи, м. Суми*

Визначені та проаналізовані сутність, основні функції, елементи структури механізму регулювання державного боргу в умовах трансформаційної економіки. Здійснено порівняльний аналіз категорій «Фінансовий механізм», «Фінансово-економічний механізм» в контексті впливу на розмір і структуру державного боргу України.

ВСТУП

Становлення нових економічних відносин в Україні, трансформація економічних і соціальних процесів були розпочаті на фоні розбалансованої фінансової системи. Подолання макроекономічних диспропорцій, що впливають на ефективність перетворень, вимагає вирішення проблеми державного боргу. Від правильності організації процесу формування і використання фінансових ресурсів державою залежить можливість її впливу на економічну і соціальну сфери. Тому, важливим інструментом реального впливу на раціоналізацію політики державних запозичень, запобігання борговій кризі має стати реально діючий механізм регулювання державного боргу.

Сутність, структура та особливості функціонування механізму регулювання державного боргу є малодослідженими у вітчизняній літературі. Предметом дискусій є питання стосовно фінансового механізму у загальному контексті та поняття управління державним боргом. Дослідженню теоретичних основ фінансового механізму, аналізу його складових елементів приділена значна увага у працях В.П. Москаленко [1], І.Т. Балабанова [2]. Проблемам управління державним боргом Росії, зокрема визначенню його цілей, особливостей перехідного періоду, присвячені праці А. Вавілова, Г. Трофімова [3], В. Тіткова [4], І. Хакамади [5]. Однак зміст, структура та функціональний механізм регулювання боргу держави як цілісна система залишаються на сьогодні малодослідженими.

ПОСТАВЛЕННЯ ЗАВДАННЯ

Мета статті – визначення змістовних характеристик механізму регулювання внутрішнього та зовнішнього боргу держави, аналіз його складових елементів та зв'язків між ними.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Об'єкт нашого дослідження – механізм регулювання державного боргу, що складається з набору відносно самостійних структурних елементів і функціональних зв'язків між ними.

У вітчизняній та зарубіжній літературі розглядаються різноманітні конфігурації механізму регулювання державного боргу: „фінансовий механізм”, „економічний механізм” „фінансово-економічний механізм”, „регулювання”, „механізм регулювання”.

Механізм – система тіл, призначена для перетворення руху одного чи декількох тіл у необхідні рухи інших твердих тіл [6, с. 799].

Багато вітчизняних вчених досліджують категорію «фінансовий механізм», однак єдиної думки щодо змісту даного поняття та особливостей його структури немає. В економічній літературі поширене визначення “фінансового механізму” як сукупності організаційних елементів. Так, на думку В.М. Опаріна, „фінансовий механізм – сукупність фінансових методів і форм” [7, с. 18], Г.Б. Поляк визначає фінансовий механізм як комплекс форм і методів управління процесом соціально-економічного розвитку суспільства [8, с. 12-15]. Ковалюк О.М. характеризує фінансовий механізм як систему фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовуються у фінансовій діяльності держави і підприємства при відповідному нормативному, правовому, інформаційному їх забезпеченні, а також при відповідній фінансовій політиці на мікро - і макрорівні [9, с. 27]. Москаленко В.П., Шипунова О.В. визначають фінансовий механізм як систему дії фінансових важелів, що виявляється в організації, плануванні і стимулюванні використання фінансових ресурсів, тобто характеризують категорію «фінансовий механізм» як дію, процес, механізм функціонування елементів [1, с. 11]. На нашу думку, наведені визначення різнопланово тлумачать категорію «фінансовий механізм», однак найбільш змістовним є поняття, запропоноване О.М. Ковалюком, в якому знайшли відображення джерела забезпечення використання фінансових методів і фінансових важелів, а також врахована взаємопов’язаність фінансової політики і фінансового механізму.

У процесі розвитку економічної думки протягом багатьох років поняття „економічний механізм” не привертало до себе уваги вчених-економістів. Анрі Кульман відображає сутність економічного механізму через появу і розвиток економічного явища, що тягне за собою ряд інших явищ, які не вимагають додаткового імпульсу, випливають один з одного у визначеній послідовності і призводять до деяких конкретних результатів. Таким чином, економічний механізм визначається або природою вихідного явища, або кінцевим результатом серії явищ. При цьому складовими елементами механізму завжди одночасно виступають і вихідні явища, і кінцеві явища, і процес, що відбувається в інтервалі між ними [10, с.12-13]. Ян Феріанц визначає економічний механізм як теоретичну базу, що визначає властивості, загальні для різних явищ, форм, засобів чи методів, також як і приховані принципи руху, зв’язки і внутрішні залежності [11, с. 60].

В економічній літературі поряд використовуються два варіанти економічного механізму – механізм управління та механізм регулювання процесів і явищ. Для їх категоріального розмежування проведемо порівняльний сутнісний аналіз. Управління – елемент, функція організованих систем різної природи, що забезпечує збереження їх визначеної структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію їх програм і цілей [6, с.1388]. Регулювання (від німецького *regulieren* – регулювати, від латинського - *regulo* – норма, правило) – підтримка стійкості (стабілізація) деякої величини, що регулюється, яка характеризує процес, або її зміна у відповідності до деякого вимірного зовнішнього процесу, що здійснюється застосуванням керуючого впливу [12, с. 54]. Регулювання — це підпорядкування певному правилу, вплив на об’єкт управління для досягнення стану його стійкості у разі виникнення

відхилень від графіків, планових завдань, встановлених норм і нормативів.

Таким чином, категорія «управління» включає сукупність прийомів і методів цілеспрямованої дії на об'єкт з метою досягнення певного результату. У свою чергу, категорія «регулювання» означає дію на об'єкт з метою не лише досягнення певного результату, а для упорядкування його в межах заданих параметрів, планів, коригування відхилення від останніх.

Кожному явищу властиві специфічні та загальні риси. До загальних рис досліджуваних понять належать: встановлення відповідності дій між економічними суб'єктами явища, що аналізується, і здійснення на них відповідного впливу. До специфічних рис поняття „управління” слід включити: організованість, плановірність, координування, стимулювання і контроль. Специфічні риси поняття „регулювання” містять: впорядкованість, встановлення взаємозв'язків, визначення напрямку розвитку. Існують різні точки зору щодо суміжності цих понять. Так, Р.Ф. Абдеев ототожнює поняття „регулювання ” і „управління” [13, с. 226]. На нашу думку, регулювання тісно пов'язане з управлінням, але не слід їх ототожнювати. Це суміжні явища, які мають самостійну основу, змістовну характеристику і напрямок розвитку. На нашу думку, «управління державним боргом» як економічна система є поняттям ширшим. «Регулювання державного боргу» охоплює методи, функції, форми і види управління, а до системи управління, крім зазначених елементів, входять відділи управління та підсистема управління.

Проведений аналіз існуючої теоретичної бази і узагальнення понятійного апарату дозволяє нам сформулювати визначення механізму регулювання державного боргу.

У широкому розумінні фінансово-економічний механізм регулювання деякого об'єкта - це система фінансово-економічних методів, прийомів, важелів з управління фінансовим забезпеченням заходів економічної політики у поєднанні з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням. Безпосередньо механізм регулювання державного боргу - це комплекс заходів регуляторного характеру, що застосовуються державою у сфері внутрішніх та зовнішніх запозичень з метою їх ефективного залучення, використання та обслуговування.

Процес регулювання ринку державних запозичень спрямований на раціональне управління рухом фінансових ресурсів і формування фінансових відносин, які виникають у ході реалізації заходів активної чи пасивної політики на ринку державних запозичень.

Регулювання державної заборгованості здійснюється на інституціональному, технічному і економічному рівнях залежно від обрання об'єкта дослідження. Основними завданнями механізму регулювання на технічному рівні є: визначення оптимального строку оборотності державних боргових зобов'язань залежно від стану економічної кон'юнктури, регулювання дохідності державних цінних паперів.

З погляду рівневої структури економіки механізм регулювання представлений двома напрямками: мікро- і макrorівень регулювання. Основним завданням регулювання державного боргу на мікрорівні є мінімізація витрат на його обслуговування, що передбачає проведення процесу запозичення за вигідними на даний момент для держави умовами. Завдання регулювання на макроекономічному рівні полягає в досягненні стабілізації національної економіки, що передбачає використання державного боргу як інструмента стабілізаційної макроекономічної політики. Різноманітна структура зазначеного механізму подана на рис.1.

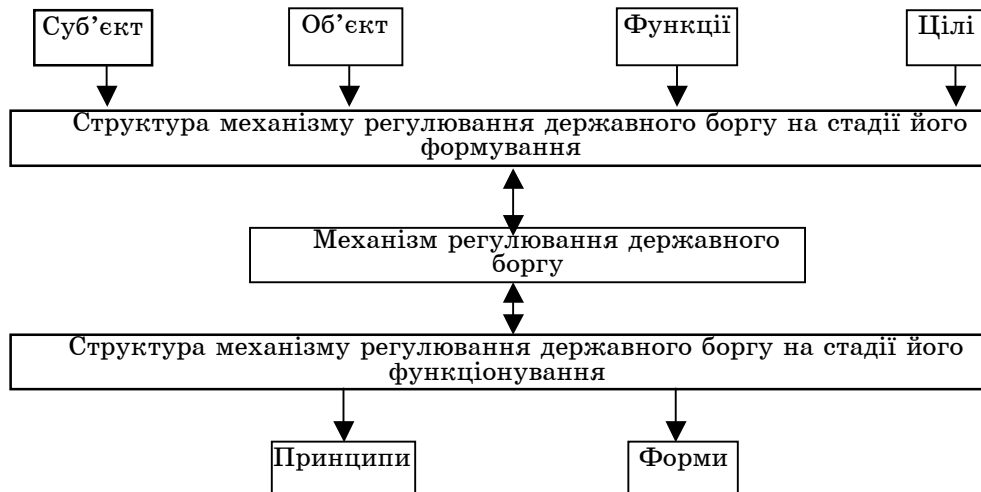

Рисунок 1 - Постадійна структура механізму регулювання державного боргу

Суб'єктами механізму регулювання державного боргу є органи, установи, організації, які згідно з законодавством мають обов'язок здійснювати заходи з регулювання державного боргу; юридичні та фізичні особи (позичальники гарантованих кредитів), кредитори (уряди іноземних держав та міжнародні організації).

Об'єктами механізму регулювання державного боргу є боргові зобов'язання держави; запозичені з внутрішніх та зовнішніх джерел кошти, що надійшли від міжнародних та зарубіжних інвесторів згідно з міжнародними угодами; частина валового внутрішнього продукту, що спрямовується для обслуговування державного боргу.

Залежно від напрямку дії ми пропонуємо виділити такі групи функцій механізму регулювання державного боргу:

- політичні (забезпечення політичної стабільності і безпеки, підвищення кредитного рейтингу держави);
- соціальні (забезпечення потреби держави у фінансових ресурсах для реалізації урядових програм, стимулювання інвестицій);
- економічні (забезпечення своєчасного фінансування витрат бюджету, зменшення загальних витрат з обслуговування державного боргу, покращання умов погашення заборгованості).

У вітчизняній науковій літературі існують різноманітні підходи до визначення цілей управління державним боргом. Так, А. Вавілов і Г. Трофімов при визначенні проблеми управління державним боргом виходять з позиції реалізації стратегії максимізації суспільного добробуту через мінімізацію витрат на його обслуговування [3, с. 62-68]. Кіреєв А. зазначає, що управління державним боргом має забезпечити підтримку його рівня та структури, щоб це не відбивалося негативно на темпах економічного зростання у довгостроковій перспективі [14, с. 245]. Козюк В.В. зазначає, що процес управління державним боргом має бути зорієнтований на соціальну гармонізацію економічного зростання у якісно новому системно-інституційному середовищі, що дозволило б реалізувати політику інвестиційного підкріплення трансформації [15, с. 148].

Ми пропонуємо цілі механізму регулювання державного боргу поділити на три групи: оперативні, тактичні і стратегічні. До стратегічних цілей належать цілі вищого порядку, спрямовані на

забезпечення політичної, економічної безпеки і стабільності, а саме: обмеження боргового навантаження на державний бюджет, мінімізація вартості обслуговування державного боргу, оптимізація структури державного боргу, задоволення (за рахунок внутрішніх і зовнішніх запозичень) потреб уряду в додаткових фінансових ресурсах, необхідних для фінансування загальнодержавних програм.

До тактичних цілей механізму регулювання державного боргу належать: збільшення довгострокових позик при скороченні питомої ваги короткострокових, забезпечення контролю за ефективністю використання запозичених ресурсів.

Оперативними цілями, реалізація яких передбачається на короткострокову перспективу, слід визнати: підтримання курсу державних цінних паперів; отримання фінансових позик за нижчими відсотками.

В основу функціонування механізму регулювання державного боргу мають бути покладені чітко визначені і науково обґрунтовані принципи:

1 Принцип комплексності та цілісності - взаємозв'язок внутрішньої та зовнішньої позикової та боргової політики як частини фінансово-бюджетної політики України.

2 Принцип доцільності - забезпечення економічної безпеки України; диверсифікація джерел та форм запозичень.

3 Принцип гнучкого реагування - здійснення постійного моніторингу динаміки ринку цінних паперів та інших елементів фінансового ринку; координація дій на національному та світовому ринках позичкового капіталу.

4 Безперервність контролю – прийняття своєчасних заходів з узгодження динаміки ринку державних цінних паперів та фінансового ринку в цілому.

5 Принцип стабілізації боргу – обмеження на законодавчому рівні щорічного обсягу державних запозичень

6 Принцип скорочення боргу - проведення заходів, що сприяють розвитку внутрішнього та зовнішнього вторинних ринків боргових зобов'язань.

7 Принцип упорядкування заборгованості - максимальна гармонізація економічних інтересів інвесторів та держави на ринку державних цінних паперів; узгодження державними контрольними органами політики у сфері формування дохідності державних цінних паперів із загальними тенденціями, що формуються на фінансовому ринку України.

8 Принцип ефективного використання запозичених коштів - забезпечення економічної та фінансової ефективності державних запозичень.

Реалізація функцій механізму регулювання державного боргу має спиратися на його основні регуляторні форми:

– прогнозування кон'юнктури ринку, зокрема ринку державних цінних паперів;

– комплексне планування державних запозичень.

Поелементна структура механізму регулювання державного боргу представлена на рисунку 2.

Становлення боргової політики, яке відбувається на сучасному етапі, має базуватися на виробленні боргової стратегії. Боргова політика виконує основне завдання, що визначається як забезпечення бюджету коштами у встановленому обсязі та на прийнятних з погляду фінансової політики умовах.

Прогнозування державного боргу являє собою систему наукових передбачень про напрямки розвитку майбутнього стану заборгованості держави. Його результати закладаються в практичні моделі визначення очікуваних макроекономічних показників розвитку економіки.

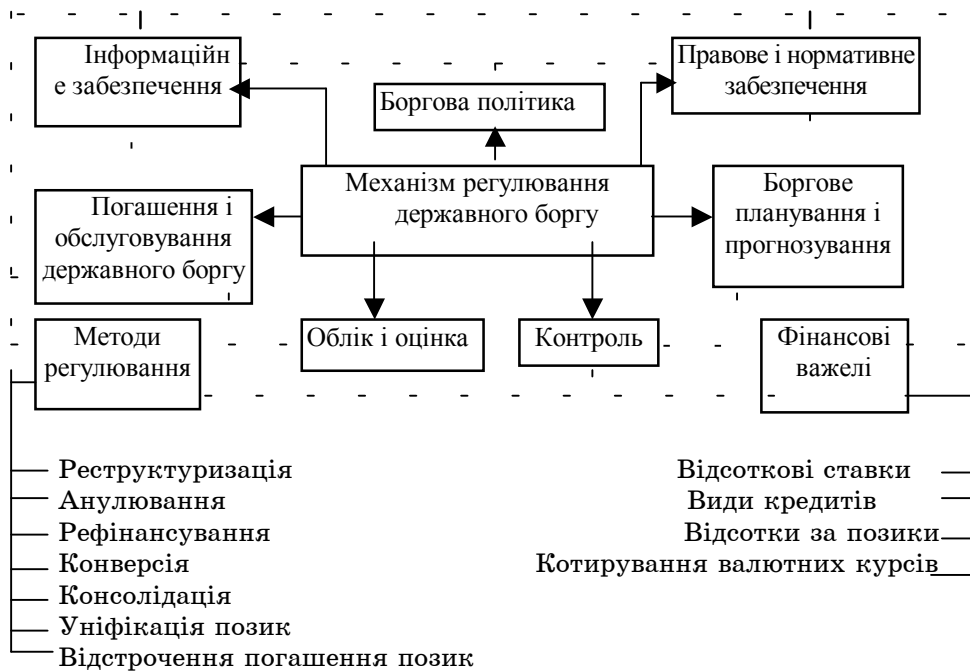

Рисунок 2 - Поелементна структура механізму регулювання державного боргу

Наступний елемент структури механізму регулювання державного боргу - боргове планування, яке є складовою фінансового планування розвитку держави і спрямоване на розроблення та визначення перспективних джерел та обсягів державних запозичень для фінансування державних потреб.

Контроль як елемент механізму регулювання державного боргу спрямований на забезпечення ефективного використання запозичених коштів. Згідно з чинним законодавством до контролю органів системи регулювання державного боргу належать Верховна Рада України, Міністерство фінансів, Державне казначейство, Національний банк України, Державна контрольно-ревізійна служба України, Рахункова палата України.

Інформаційне забезпечення представлене передусім інформаційними потоками між елементами системи механізму регулювання державного боргу. Завдання формування ефективних потоків вихідної та вхідної інформації викликане необхідністю надання оперативної та достовірної інформації про зобов'язання для прийняття оперативних і стратегічних управлінських рішень у сфері боргової політики.

Фінансово-економічні інструменти у своїй сукупності являють цілісну систему показників, за допомогою яких регулюються фінансово-економічні відносини, що виникають на ринку державних запозичень. Кожен важіль має певну характеристику і виконує зазначену функцію, допомагає регулювати та коригувати фінансові відносини.

Нарешті, методи регулювання – це засіб впливу фінансово-економічних відносин на процеси, що відбуваються на ринку державних запозичень. Основними методами управління державним боргом є конверсія, рефінансування, уніфікація, обмін облігацій за регресивним співвідношенням, відстрочення погашення і анулювання позик.

ВИСНОВКИ

Формування теоретичних основ механізму регулювання державного боргу має бути базою для створення концепції наукового управління державною заборгованістю.

У широкому розумінні фінансово-економічний механізм регулювання деякого об'єкта - це система фінансово-економічних методів, прийомів, важелів з управління фінансовим забезпеченням заходів економічної політики у поєднанні з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням. Безпосередньо механізм регулювання державного боргу - це комплекс заходів регуляторного характеру, що застосовуються державою у сфері внутрішніх та зовнішніх запозичень, з метою їх ефективного залучення, використання та обслуговування.

З погляду рівневої структури економіки механізм регулювання представлений двома напрямками: мікро- і макрорівень регулювання. Основним завданням регулювання державного боргу на мікрорівні є мінімізація витрат на його обслуговування, що передбачає проведення процесу запозичення за вигідними на даний момент для держави умовами. Завдання регулювання на макроекономічному рівні полягає в досягненні стабілізації національної економіки, що передбачає використання державного боргу як інструмента стабілізаційної макроекономічної політики.

Одним із напрямів дослідження при формуванні теоретичних основ механізму регулювання державного боргу є відображення його постадійної структури, з погляду на яку він складається з таких елементів: суб'єкт та об'єкт регулювання, функції, цілі, принципи та форми.

Сутність механізму регулювання проявляється через його поелементну структуру, з погляду на яку до його складу входять: боргова політика, боргове планування і прогнозування, погашення і обслуговування боргу, облік і оцінка державних запозичень, контроль за використанням запозичених коштів, методи управління державними боргом, фінансові важелі, інформаційне, правове і нормативне забезпечення.

SUMMARY

The paper analyzes the essence, main functions, and elements of structure of the mechanism for the regulation of state debt in conditions of economic transformation. The comparative analysis of the categories of "Financial mechanism" and "Financial and economic mechanism in the context of their influence on the size and structure of Ukraine's state debt has been carried out.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Москаленко В.П., Шипунова О.В. Финансово-экономический механизм промышленного предприятия: Научно-методическое издание: Наукове видання. - Сумы: Довкілля, 2003. - 176 с.
2. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента: Учебное пособие.- М.: Финансы и статистика, 1998.- 477 с.
3. Вавилов А., Трофимов Г. Стабилизация и управление государственным долгом России // Вопросы экономики. - 1997. - №12. - С. 62-81.
4. Титков В. Проблемы управления российским внешним долгом // Вопросы экономики. - 1997. - № 11. - С. 78-85.
5. Хакамада И. Государственный долг: структура и управление // Вопросы экономики. - 1997. - №5. - С. 67-79.
6. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров. - М.: Сов. энциклопедия, 1988. - 1600 с.
7. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навчальний посібник. - 2-ге вид., доп. і перероб. - К., 2002. - 240 с.
8. Финансы. Денежное обращение. Кредит: Учебник/ Под ред. Г.Б.Поляка. -2-е изд. - М.: ЮНИТИ, 2003. - 512 с.
9. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм економіки // Фінанси України. - 2001. - №9. - С. 22-29.

10. Кульман Анри. Экономические механизмы. – М.: Прогресс – Универс, 1993. – 192 с.
11. Феррианц Ян. Хозяйственный механизм и экономия времени. – М.: Экономика, 1987. – 191с.
12. Большая советская энциклопедия: В 30 т. – М.: Сов. энциклопедия, 1974. - Т. 16. – 616 с.
13. Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации. – М.: Гуманит. Изд-во. “Центр Владос”, 1994. – 335 с.
14. Киреев А. П. Международная экономика: В 2-ч. – Учебное пособие для вузов: Ч. 2 “Международная макроэкономика: открытая экономика и макроэкономическое программирование”. – М.: Междунар. отношения, 1998. – 488с.
15. Козюк В. В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 238с.

Надійшла до редакції 10 жовтня 2006 р.

УДК 65.011.3 : 62 (477.74)

ОБОСНОВАНИЕ РАЦИОНАЛЬНЫХ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ В МАШИНОСТРОЕНИИ

Н.Н. Меркулов, канд. экон. наук

Одесский национальный университет им. И. Мечникова

В работе показано, как в процессе инвестиционной деятельности перед финансовыми аналитиками и бухгалтерами активно развивающегося на рынке предприятия возникает проблема аналитического обоснования оптимального портфеля капиталовложений в условиях ограниченных средств финансирования и как она может быть решена.

ВВЕДЕНИЕ

Одним из методов обоснования альтернативных вариантов инвестирования, осуществляемых в условиях риска, является метод «дерево решений». Применяя его на практике, аналитики при помощи схемы вероятных событий, связанных с проведением инвестиционной деятельности, могут дать хорошее представление себе и руководителям предприятия об уровне риска, экономической выгоде и о потенциальных возможностях своего предприятия. В процессе использования данного метода необходимо придерживаться следующих этапов:

- выявляются альтернативные варианты инвестиционных решений и по каждому из них оцениваются вероятности (субъективные и объективные) получения количественно исчисляемых целевых показателей (например, денежного потока, рентабельности, чистой текущей стоимости, объема продаж и пр.);
- вся релевантная информация систематизируется в табличной форме;
- с использованием информации, обобщенной в аналитической таблице, строится схема «дерева решений» и рассчитываются ожидаемые значения обобщающих показателей по каждому альтернативному варианту принятия решений;
- по результатам проведенного анализа делается заключение и вырабатываются практические рекомендации.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧИ

«Дерево решений» - весьма наглядный инструмент аналитического обоснования рациональных управленческих решений. В отдельных